

Velebitsko nazivlje

BOGATSTVO RAZASUTO PLANINOM

Premda same planine nisu zaslužne za nadijevanje imena svojim vrhovima, prijevojima, dolinama, potocima i izvorima, proučavanje jezičnoga bogatstva kojim su neku planinu kroz povijest obdarili ljudi može biti zanimljivo i uzbudljivo gotovo jednako kao i planinarenje po njoj. Dovoljno je samo pažljivo poslušati živi govor gorštaka ili rasklopiti zemljovid i upustiti se u traženje i odgonetanje naziva razasutih prostranstvom koje je pred nama. Nije pretjerano reći da su imena zapravo nenametljivi govor planina o njihovoj prošlosti, osobitostima, stanovnicima i osvajačima.

Već sam naziv VELEBIT pruža mogućnost za čitav niz različitih tumačenja, budući da mu značenje nije poznato, kao i za većinu imena čiji korijeni sežu daleko u prošlost. Nestručnjaci najčešće misle kako je ime Velebit povezano s njegovom najizrazitijom osobinom - velebnošću. Razlog tom uvjerenju je neupitna jezična sličnost, no u potragu za pravim korijenom imena Velebit svakako treba poći u prošlost, kada je jezik bio drugačiji nego što je danas.

Već prije četiri i pol stoljeća Petar Zoranić-Ninjanin u svom glasovitom pjesničkom djelu "Planine" pokušavao je ime Velebit izvesti iz riječi VELEVIJ, VELEVID, VELEBIL i VELEBIĆ. U starim knjigama i na starim zemljovidima često se može naći ime VELEBIĆ (tj. VELEBICH), pa se nameće zaključak kako je ta riječ nekoć vjerojatno imala značenje koje danas ima riječ "planina" ili "vrh", o čemu svjedoči i to da se riječ VELEBIT kao toponim i danas prilično često susreće. Na taj naziv možemo naići planinareći po Petrovoj, Moslavačkoj, Požeškoj i Diljgori te po Papuku kod Voćina, a zanimljivo je i to da se tako zovu jedno brdo i planinarski dom u Pirinu u Bugarskoj. Valja, međutim, primijetiti da su svi ti imenjaci smješteni u unutrašnjosti, na području nekadašnje rasprostranjenosti staroslavenskog jezika, a tim je zanimljivije da se najveći i najljepši Velebit nalazi uz more.

Govoreći o riječi VELEBIT, valja naglasiti da lokalno stanovništvo to ime izgovara s naglaskom na srednjem slogu, a ne na prvom kao što se to pogrešno uobičajilo. Isto je i s nekim drugim toponimima (npr. PAKLENICA I ZAVIŽAN - poslušajte kako tu riječ izgovaraju domaćini u Zavižanskom domu!).

ZAVIŽAN I PAKLENICA većini su neplaninara najpoznatiji velebitski toponimi. Svatko tko je ljeti išao kroz Paklenicu znade kako u njoj tada znaju vladati paklenske

Na Zavižanskom Pivčevcu

vrućine, a, uzgred budi rečeno, upravo je u Maloj Paklenici zabilježena temperatura od +42 °C, najviša u povijesti meteoroloških mjerenja u Hrvatskoj. Ipak, ime Paklenica nije povezano s paklom (a ni sama Paklenica nipošto nije pakao), nego sa smolom iz pakleničkih šuma. Naime, do drugog svjetskog rata iz borova se zarezivanjem vadila smola, koja se upotrebljavala za dobivanje "pakline" za svjetlo i premazivanje drvenih brodova, pa otud najvjerojatnije potječe i naziv Paklenica.

Najznačajniji Velebitski prijevoj i naselje u njegovoj blizini BAŠKE OŠTARIJE dobilo je naziv po gostionicama (tal. osteria = gostionica) koje su stajale uz cestu i pružale utočište putnicima i namjernicima. Pridjev Baške potječe od Baga, danas Karlobaga (= Karlov Bag), koji se nalazi na jadranskoj obali, neposredno ispod prijevoja. Ime drugog važnog velebitskog prijevoja, VRATNIKA iznad Senja, podsjeća da su to ulazna "vrata" Gorskog kotara. Zanimljivo je da ostala dva važna velebitska prijevoja nose ista imena - ALAN (Veliki i Mali), premda su jedan od drugog udaljeni gotovo stotinu kilometara. Autor ovih redaka ima neobičnu sreću da se i on zove Alan (no i on živi udaljen od njih preko stotinu kilometara). Dopustit ću sebi malu digresiju pa ću priznati da sam bio ugodno iznenađen kada sam prvi put čuo za tu podudarnost. Kao planinar, odmah me osvojila zamisao da što prije podem onamo i učinim ono što Marijani mogu učiniti u Splitu - uspnem se na imenjaka. Prije nego što sam prvi put došao na Alan, malko me plašila pomisao da ću se možda razočarati. No već pri prvom susretu ljepota Velebita me oduševila više nego ijedna druga planina!

Ipak, podudarnost ovih imena je slučajna, jer ime Alan potječe iz zapadnoeuropskih jezika, u kojima i danas imamo imena Alan (engleski) i Alain (francuski), a toponim Alan, odnosno Halan, ima podrijetlo u turskom jeziku. Njime su Turci označavali planinske prijevoje, o čemu svjedoči i to da postoji još jedno istoimeno naselje u nedalekoj Velikoj Kapeli, kod Krivog Puta (zgodno ime, zar ne!?). Toponima koji podsjećaju na turske osvajače ima još: ALAGINAC, BEGOVAČA, MAMUDOVAC, RAMINO KORITO, RIZVANUŠA, TURSKA VRATA, itd. Zanimljivo je da su svi nazivi turskog podrijetla nadjevni samo udolinskom objektima: izvorima, udolinama i prijevojima, a ne vrhovima. To nas, zapravo, ne treba čuditi, jer su Turci u ove krajeve došli s osvajačkim, a ne planinarskim namjerama, pa im je bilo važno gdje ima vode i na kojim je mjestima najlakše prijeći planinu.

Najveći broj velebitskih naziva vezan je uz njegove nekadašnje stanovnike. Među najstarijim nazivima treba istaći ime SEGESTIN, koje potječe iz rimskog razdoblja, kada su ovdje živjeli Liburni. Veoma je velik broj udolina koje su nazive dobile po obiteljima koje su u njima nekoć živjele; DOŠEN-DABAR, BAČIĆ-DULIBA, DUNDOVIĆ-PADEŽ i slično. HAJDUČKI KUKOVI ime su dobili po hajducima koji su se, prema narodnoj predaji, skrivali u njihovim vrletima. Čak se sredinom 19. stoljeća proširila priča kako je ondje sakriveno hajdučko blago, pa su se mnogi pustolovi upustili u potragu za njime. Planinareći s jednom veselom družinom po sjevernom Velebitu, čuo sam čak i šaljiva nagađanja o tome da su Hajdučki kukovi ime dobili po kukovima splitske momčadi "Hajduka", a Vratarski kuk po kuku njihovog golmana. Prisutni navijači "bilih" bili su čak i pomalo razočarani kada sam ih uvjerio u pravo podrijetlo naziva Hajdučkih kukova.

Obiljniji ROŽANSKI KUKOVI ime najvjerojatnije zahvaljuju svome biljnom svijetu, no nije jasno je li korijen u riječi "rožica" (=cvijet) ili možda "ruš" (=bor krivulj). Općenito, nazivlje vezano uz biljni svijet nije tako rijetko na Velebitu, pa tako imamo BOROVRH i SMRČEVAC. Posebno je zanimljiv primjer SMRČEVIIH DOLINA u sjevernom Velebitu, koje su dobile ime po ovdašnjim smrčevim (smrekovim) šumama, ali je tijekom vremena bukva toliko uznapredovala da smreke danas gotovo i nema. Zanimljivo je da vrhova s imenom VISIBABA ima doslovno na svakom koraku. No, oni vjerojatno naziv zahvaljuju svojem ustobočenom obliku, a ne vjesnicima proljeća.

ŠATORINA je ime dobila po obliku vršnog grebena (kao šator), ali nije jasno je li i njen naziv iz vremena turskih osvajača, s obzirom da riječ "šator" dolazi iz turskog jezika

("čador"). Zavižanski PIVČEVAC ime je dobio po tetrijebu, koji se u bunjevačkom govoru naziva "pivac". Za ime SVETO BRDO lako je zaključiti da proistječe iz osobina koje su se tome vrhu pripisivale, a slično se tako može zaključivati i o imenu GROMOVAČA. Da neupućene posjetitelje imena mogu zbuniti, govori primjer najviše točke na Velebitu, VAGANSKOG VRHA (1757 m), koji dalmatinski pastiri nazivaju BABINIM VRHOM, a istim imenom Ličani nazivaju nedaleki vrh koji je 1973. godine imenovan VRHOM PETRA ZORANIČA. U nedostatku boljih ideja za nazive, nastala su simpatična imena poput BREZIMENJAČA (bez imena) za dolinu na sjeverozapadu Paklenice, BLATNA DOLINA kod Oltara, DEBELI VRH u srednjem VELEBITU te mnoštvo imena kao što su MALI KUK, VELIKI VRH, KAMENI VRŠAK, VISOKO BILO i slična.

U dugotrajnom procesu stvaranja toponima, mnogi su predjeli i prirodni objekti dugo ostali neimenovani naprosto zato što su bili rijetko posjećivani. To se osobito odnosi na velebitske kukove i vrhove, budući da su mnogi od njih postali ljudima zanimljivi tek s razvojem planinarstva početkom ovoga stoljeća. Tadašnji istraživači Velebita dopustili su sebi pravo imenovanja mnogobrojnih kukova u sjevernom Velebitu, pa su tako svojim imenima okrstili PASARIČEV, ROSSIJEV, HIRCOV, NOVOTNJEV i KRAJAČEV KUK te PREMUŽIČEV i POLJAKOV TORANJ. Takva hapedeaska praksa imenovanja velebitskih kukova izazvala je u to vrijeme žestok protest članova HTK "Sljeme", njihovih stalnih rivala, ali su se unatoč tome nazivi sačuvali do danas i ušli u zemljovide.

Proces nastajanja toponima i danas traje. Najnoviji primjeri su imenovanja novootkrivenih speleoloških objekata - LUKINA JAMA (1993.) u spomen na poginulog speleologa Ozrena Lukića i SLOVAKIA (1995.) za jamu koju su otkrili slovački speleolozi. Ne tako davno bilo je pokrenuto pitanje imenovanja dvaju najviših vrhova u Hajdučkim kukovima, ali nova imena nisu usvojena.

Još neodgonetnutih naziva ima gotovo koliko i onih kojima poznamo podrijetlo i značenje. Takvi su, primjerice, ZAVIŽAN, BALINOVAC, RAJINAC, VARNJAČA, CRIKVENA, ŠTIROVAČA, MRKVIŠTE (ima li kakve veze s mrkvom?), KUZOZEB, BULJMA, KIZA, LJUBIČKO BRDO, SADIKOVAC, VELINAC, METLA (?), RUJNO i slični. Nagađanja o značenju tih i mnogih drugih naziva su uvijek moguća, no i unatoč tajnovitosti ostaje nam vrijedna spoznaja o još jednom iznimnom bogatstvu razasutom širom naše najljepše planine.

Alan Čaplar